

терства фінансів України від 31.03.99 р. № 87 . - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

5. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 4 "Звіт про рух грошових коштів" [Електронний ресурс]: наказ Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. № 87 . - Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

**Внукова Н.М.**

член Правління Спілки економістів України,  
в.о. Голови Харківського обласного правління СЕУ,  
д.е.н., проф., зав. кафедри Харківського  
національного економічного університету

**Ягольницький О.А. ,**

аспірант Харківського державного  
технічного університету будівництва та архітектури,  
експерт будівельного кластеру євро регіону "Слобожанщина"

### ПОБУДОВА БАЗОВИХ ОСНОВ КОНЦЕПЦІЇ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОГО МЕГАКЛАСТЕРУ ЄВРОРЕГІОНУ

Глобалізація стала невід'ємною складовою сучасного життя, що впливає на політичну, економічну, соціальну і культурну сфери і викликає відгос на загальноєвропейському, національному та регіональному рівнях. Ці процеси прискорюють рух капіталу, інформаційних та людських ресурсів, які вже майже не мають кордонів. Тому доступ до таких найбільш якісних технологій забезпечують тільки привабливі та конкурентоспроможні суб'єкти господарювання. Світовий досвід показує, що в умовах ринкової економіки кластерні утворення – є найбільш ефективними, гнучкими і здатними підвищувати конкуренцію підприємств певних територій. Між тим для забезпечення світових торгівельно-економічних процесів важливою є стратегія формування ринків фінансових послуг, зокрема, стосовно впровадження нових технологій та фінансових продуктів.

Враховуючи сучасну регіональну спрямованість європейської політики, та унікальне географічне розташування України (19 областей України – прикордонні, їх площа стано-

вить близько 77 % усієї території держави) необхідно розробити концепцію формування кластерів на регіональному рівні, складовою якої повинна стати регіональна транскордонна співпраця.

Актуальність даної теми визначається складностями фінансування транскордонних проектів, а також необхідністю прискорення підвищення конкурентоспроможності самого ринку фінансових послуг в умовах виходу з кризи. Відсутність в українських суб'єктів транскордонного співробітництва можливості забезпечити необхідне співфінансування спільних проектів уповільнює темпи його розвитку.

В Україні створено 7 транскордонних Єврорегіонів, до яких входять 10 областей, але для подальшого розвитку вони потребують фінансової підтримки. Для цього необхідним є залучення коштів, зокрема, міжнародної допомоги, тому важливим питанням при створенні кластерів та розвитку транскордонного співробітництва є підтримка фінансових ініціатив.

У розпорядженні КМУ від 3 вересня 2009 р. N 1156-р "Про схвалення Стратегічних напрямів та завдань щодо залучення міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями на 2009 - 2012 роки" відзначено, що для підвищення конкурентоспроможності національної економіки на інвестиційно-інноваційній основі необхідно забезпечення інноваційної спрямованості розвитку підприємництва, правова, фінансова та організаційна підтримка перспективних інвестиційних і інноваційних проектів у сфері малого підприємництва, стимулювання розвитку венчурного капіталу, лізингу, факторингу, розроблення і реалізація *кластерних* проектів [18].

На даному етапі головними джерелами фінансування кластерів вважається держава та учасники, для їх більш швидкого та ефективного розвитку необхідно залучення або форму-

вання нових фінансових "гравців". Тому актуальним постає питання дослідження процесу організації транскордонних фінансових кластерних ініціатив та розробки базових основ концепції їх формування.

Об'єктом дослідження є виявлення можливості створення фінансового мегакластеру на основі регіональної інтеграції та встановлення і поглиблення прямих контактів між окремими регіонами України та сусідніми державами, зокрема на українсько-російському кордоні.

Предмет дослідження – процес формування фінансових кластерів як основи регіональної спеціалізації і фактору сприяння конкурентоспроможності України.

Мета – розробка науково-теоретичних положень та методико-практичних рекомендацій для впровадження новітніх фінансових послуг у забезпечення становлення кластерних ініціатив транскордонного співробітництва.

Основним завданням дослідження є побудова базових основ концепції формування фінансового мегакластеру єврорегіону.

Цілі дослідження відповідають проекту концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів [11] як важливого засобу реалізації державної регіональної політики.

Концепцією [0] визначено два основних варіанти виявлення транскордонних кластерних ініціатив, а також підтримки формування та розвитку транскордонних кластерів.

1. Локальні ініціативи місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, інших суб'єктів транскордонного співробітництва щодо створення та підтримки діяльності транскордонних кластерів.

2. Комплекс системних заходів загальнодержавного рівня, спрямованих на виявлення транскордонних кластерних іні-

ціатив, підтримку та розвиток транскордонних кластерів із урахуванням пріоритетів "Стратегії національної безпеки України на 2008 рік" та основних завдань державної регіональної політики.

Перший варіант не потребує додаткових бюджетних коштів, але може стати опосередкованою демонстрацією відсутності ефективної державної регіональної політики та комплексної стратегії щодо забезпечення національних інтересів України, зокрема у транскордонному співробітництві.

Другий варіант сприятиме кластеризації української економіки, а також більш інтенсивній інтеграції України та її регіонів у загальноєвропейські соціально-економічні, політичні та інші простори. Разом з тим його реалізація вимагає додаткових фінансових ресурсів з державного та місцевого бюджетів.

Другий варіант є оптимальним, оскільки він забезпечить підвищення конкурентоспроможності регіонів України та їх інтеграцію у загальноєвропейський простір, впровадження інновацій, збільшення продуктивності праці і підвищення індексу людського життя.

За результатами реалізації Швейцарського-українського проекту „Forza” кластер визначений як територіально-галузеве добровільне об'єднання самодостатніх юридичних осіб, які зберігають свій автономний юридичний статус, здійснюють тісне співробітництво з науковими центрами, громадськими організаціями та органами місцевої влади з метою виробництва конкурентної продукції, надання послуг, захисту інтересів, досягнення загальної й особистої вигоди та створення умов для економічного розвитку регіону [0].

Транскордонне співробітництво – це особлива сфера зовнішньоекономічної, політичної, екологічної, культурно-освітньої та інших видів міжнародної діяльності, яка здійснюється на регіональному рівні, і яка, охоплюючи всі загальні їхні

форми, відрізняється необхідністю та можливостями більш активного їх використання, а також низкою особливостей, а саме – наявністю кордону і необхідністю його облаштування, спільним використанням природних ресурсів і, відповідно, спільним вирішенням проблем екологічної безпеки, більш широким взаємним спілкуванням населення сусідніх держав та особистими зв'язками людей, значно вищим навантаженням на інфраструктуру [0].

Жданова О. І. доводить важливість створення транскордонних кластерів, сприяючим побудові єдиного інформаційного простору, трансферу управлінських рішень у сфері кластеризації промисловості, і як наслідок, забезпечуючи взаємне укріплення конкурентоспроможності [0].

Детермінантами кластерної моделі розвитку транскордонного регіону є процес злиття наукового потенціалу, капіталу, виробництва та ефективного місцевого самоврядування, що сприятиме підвищенню конкурентоспроможності транскордонного регіону в умовах ринкової економіки [0].

Однак, у даний час вітчизняна наука недостатньо уваги приділяє дослідженню методів формування та визначення пріоритетних кластерних ініціатив регіону. Деякі вчені виділяють проблему фінансування кластерів. Тому важливо виявлення ймовірних перспектив використання саме ринку фінансових послуг для забезпечення кластерних ініціатив, де їм надається інфраструктурна чи базисна роль [0].

Основна мета дослідження полягає у пошуку способу визначення ймовірного виду транскордонного фінансового кластеру, а у перспективі – збільшення конкурентоспроможності регіонів України.

Завданнями визначення можливих кластерів та їх ефективності у регіонах займалися такі вчені: М. Портер [0], Р. Вайбер [4,5], Н. Мікула [0], Л. Марков [0], М. Ягольницьер [12],

Д. Грушевський [0] та ін. Більшість з них звертають увагу на аналіз наявних кластерів на основі кількісних параметрів, які базуються на соціально-економічних показниках (кількість робочих у галузі, найбільші виробничі та експортні галузі та ін.), але недостатньо уваги приділяють методам виявлення ймовірних кластерних ініціатив на основі якісного аналізу, включаючи більш широке коло характеристик та можливостей.

Для вирішення поставленого завдання використано метод аналізу ієрархій (MAI), запропонований американським системним аналітиком Т. Сааті [0]. Цей метод дозволяє на базі кваліфікованих експертних оцінок попарного порівняння здійснити технологічне передбачення можливого і бажаного стану організаційної системи, що розглядається, та вибору найбільш вірогідного виду кластерного утворення (табл.1). Метод одержав останнім часом широке поширення, завдяки його відносній простоті й репрезентативності кінцевого результату.

Метод аналізу ієрархій – це процедура ієрархічного подання елементів, що визначають суть будь-якої проблеми. Він дозволяє конструювати модель вирішення проблеми, що враховує взаємозалежність факторів зовнішнього середовища, активних суб'єктів відносин середовища і розглянутої організаційної системи (акторів), мотивацію їхньої діяльності (цілі, що вони прагнуть реалізувати) і можливі сценарії розвитку подій у прогнозованому майбутньому. Він складається з процедури декомпозиції проблеми на більш прості елементи й обробки послідовності суджень осіб, що приймають рішення стосовно вибору шляхів парних порівнянь. У результаті може бути визначений відносний ступінь взаємодії елементів у ієрархії. Ці судження потім встановлюються чисельно. MAI включає процедури синтезу множинних суджень, одержання пріоритетності й знаходження альтернативних рішень [0].

Грунтуючись на вищесказаному, була розроблена ієрархіч-

на модель прогнозування створення логічно можливого транскордонного фінансового кластеру на прикладі євро регіону "Слобожанщина" (рис.1).

Для реалізації такої системної оцінки можливих сценаріїв формування транскордонного фінансового кластеру проведено анкетування групи експертів, відповіді яких представлені у матриці парних порівнянь.

Сценарії розвитку регіональної політики України, які виступають елементами моделі першого рівня, використанні з досліджень Міністерства регіонального розвитку та будівництва України у співпраці з експертами Центру досліджень питань регіонального і місцевого розвитку та сприяння адміністративній реформі, Інституту громадянського суспільства, Академії муніципального управління, Всеукраїнської Асоціації магістрів державного управління, національних асоціацій органів місцевого самоврядування. Проаналізувавши досвід європейських країн, виділено наступні моделі координації державної політики у галузі місцевого та регіонального розвитку [0, 15].

1. Англосаксонська модель, в якій питання місцевого та регіонального розвитку об'єднуються з питаннями охорони навколишнього середовища, транспорту, урбаністики. Вирішенням цих питань у Великій Британії займається Департамент транспорту, місцевого самоврядування та регіонів, а в Ірландії - Департамент з питань навколишнього середовища та місцевого самоврядування. На думку авторів, основною перевагою цієї моделі є те, що координацію діяльності державних департаментів та агентств здійснює на рівні Уряду політик, який має статус віце-і прем'єр-міністра.

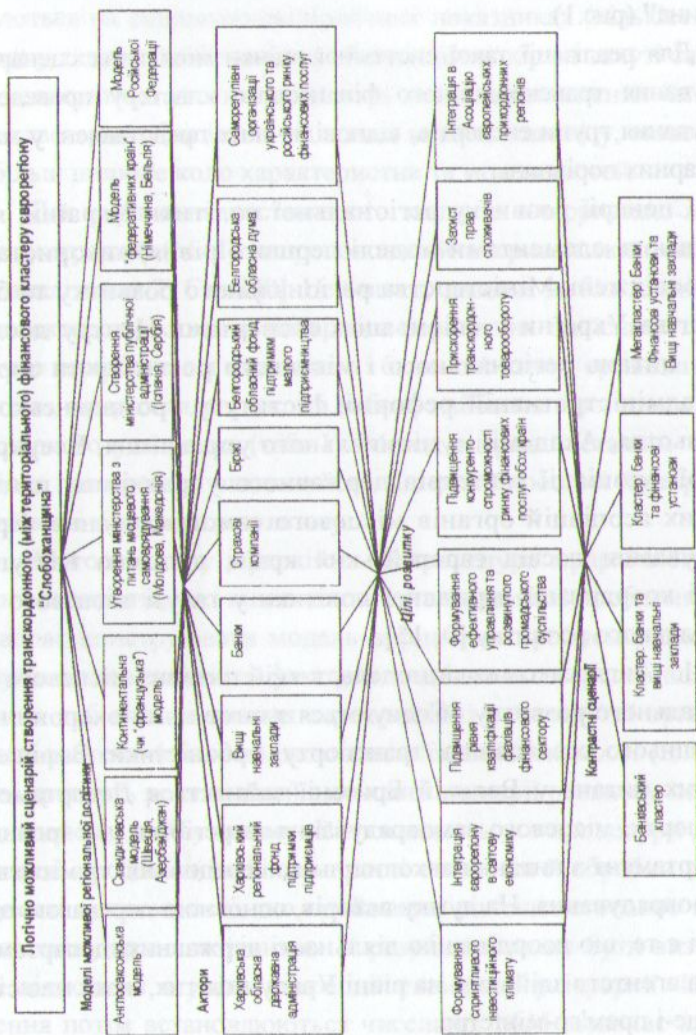


Рис. 1. Вибір логічно можливого сценарію розвитку фінансового кластеру Єврорегіону

2. У країнах "скандинавської" моделі питання місцевого самоврядування розглядаються у контексті широкого кола питань, пов'язаних з правами людини, тому їх вирішення опікується відповідний підрозділ Міністерства юстиції (Швеція, Азербайджан та ін.).

3. "Континентальна" (або "французька") модель, у якій вирішення питань місцевого та регіонального самоврядування доручено Міністерству внутрішніх справ (Франція, Італія, Греція та ін.). Особливістю "французької" моделі є те, що у цій європейській країні деконцентровані інституції центрального уряду (префектури) ще з часів Наполеона I мають суттєвий вплив на діяльність органів місцевого та регіонального самоврядування

4. Утворення окремого міністерства з питань місцевого самоврядування (Молдова, Колишня Республіка Югославії - Македонія та ін.). Основними недоліками цієї моделі є те, що бюджет цього відомства є незначним, а посада керівника не виглядає достатньо привабливою для впливових та авторитетних політиків, здатних результативно відстоювати інтереси місцевого самоврядування у суперечках з іншими міністерствами (насамперед, з міністерством фінансів, економіки та ін.) та ефективно здійснювати реформу децентралізації.

5. Міністерство публічної адміністрації, у структурі якого є департамент місцевої адміністрації (Іспанія, Сербія та ін.). У цих країнах реформа місцевого самоврядування розглядається у більш широкому контексті адміністративної реформи (реформи публічної адміністрації).

6. У федеративних країнах (Бельгія, Німеччина) більшість питань, пов'язаних з місцевим та регіональним розвитком, делеговані безпосередньо регіональним урядам. Так, у Бельгії в кожному з трьох регіонів-провінцій (Валонь, Фландрія та Брюссель, столиця-регіон) є окреме міністерство публіч-

ної адміністрації, один з підрозділів якого (департамент) займається питаннями місцевого самоврядування або місцевої адміністрації.

7. Прийнятним для України є досвід Російської Федерації, в якій у 2004 році Указом Президента було утворено Міністерство регіонального розвитку. Слід підкреслити, що особливістю цієї моделі є те, що російське міністерство регіонального розвитку має досить широкі функції (зокрема, у сфері соціального та економічного розвитку суб'єктів федерації, розподілу повноважень між центральним урядом, суб'єктами федерації та органами місцевого самоврядування, розвитку транскордонного співробітництва, захисту національних меншин, розвитку північних регіонів та регіонів Арктики та ін.) та впливового політичного керівника. У структуру міністерства входять колишні Державні комітети з питань архітектури, будівництва та житлово-комунального господарства, що дає можливість впливу на питання, які безпосередньо пов'язані з розвитком місцевого та регіонального самоврядування.

Серед можливих шляхів реалізації стратегії розвитку регіональної політики важливим є сценарний, тобто системний підхід. Однак, слід враховувати, що регіональна політика буде ефективною при наявності суб'єкта управління регіональною системою з реальними повноваженнями і зацікавленістю у реалізації регіональних інтересів [0].

Виходячи з бачення формування транскордонного фінансового кластеру, сформованого за підсумками публічного обговорення на Круглому столі "Перспективи розвитку ринку фінансових послуг євро регіону "Слобожанщина", яке відбулося 24 квітня 2009 р. у ХНЕУ, визначено склад сценаріїв за назвами "Банківський кластер", "Кластер: банки та вищі навчальні заклади", "Кластер: банки та фінансові установи", "Мегакластер: банки, фінансові установи та ви-

щі навчальні заклади". Для розробки цих сценаріїв використовувались результати експертизи щодо впливу їх на характеристики соціально-економічного стану регіону та його середовища.

Формування сучасної фінансової системи, що відповідає міжнародним стандартам, та позитивно впливає на усі сектори економіки регіону, збільшить надходження до бюджету, покращить бізнес-інфраструктуру, благополуччя та умови проживання у регіоні.

Таблиця 1.

Результати, отримані на основі МАІ, з реалізації логічно-можливого сценарію транскордонного фінансового кластеру євро регіону "Слобожанщина"

| Сценарій   | Ймовірність реалізації, % |
|--|---------------------------|
| Банківський кластер  | 8,1                       |
| Кластер: банки та вищі навчальні заклади                         | 35,5                      |
| Кластер: банки та фінансові установи                             | 19,9                      |
| Мегакластер: банки, фінансові установи та вищі навчальні заклади | 36,6                      |

Аналізуючи дані, отримані при проведенні дослідження, необхідно відмітити, що експерти віддали найбільшу перевагу сценарію "Мегакластер: банки, фінансові установи та вищі навчальні заклади" (0,366) та сценарію "Кластер: банки та вищі навчальні заклади" (0,355), що підкреслює важливість участі у формуванні транскордонного фінансового кластеру банків та ВНЗ. Таке об'єднання є природним, тому Харківський регіон є науково-навчальним центром та має достатньо розвинути банківську систему. Наступною мотивацією такого вибору є довіра до Вищих навчальних закладів, яка створює основу відносин у кластері.

Результатом проведеного дослідження підтверджено можливість використання методу аналізу ієрархій, який дозволяє визначити можливі сценарії створення фінансових кластерів та оцінити ймовірність їх реалізації. Даний метод був обраний у зв'язку з тим, що на сучасному етапі - основним стратегічним завданням є вступ до ЄС, тому необхідно розробляти програми, максимально наближені до європейських стандартів.

Використання МАІ при виявленні потенціальних кластерних ініціатив та учасників цих ініціатив, відповідає пункту проекту Концепції Національної стратегії щодо виявлення транскордонних кластерних ініціатив та розвитку транскордонних кластерів.

Піднесення ринку фінансових послуг на міждержавному рівні є одним із важливих аспектів підвищення конкурентоспроможності України і збереження її банківської системи в умовах високої конкуренції у СОТ. При цьому держава не тільки сприяє формуванню кластерів, але й сама стає їх учасником [0].

Застосування механізмів адаптації моделі кластерів до середовища України дасть можливість створити умови для продуктивної співпраці трьох секторів – влади, бізнесу, та ринкової інфраструктури [0], а світовий досвід і процеси глобалізації пришвидшать всі ці явища. Тому формування будь-якого транскордонного фінансового кластеру євро регіону "Слобожанщина" сприятиме підвищенню рівня конкурентоспроможності, як прикордонного регіонального фінансового сектору, так і країни.

### Література:

1. Амбросов А.Е. Системный анализ в экономике: Конспект лекцій / Амбросов А.Е., Лямец В.И. – Харьков: ХИУ, 2006. – 249с.
2. Баян А.В. Міжрегіональне транскордонне співробітництво України та Угорщини в умовах розширення Європейського Союзу (питання методології, методів і практики): Автореф. дис. на соискание наук. ступеня д-ра экон. наук: спец. 08.10.01 / А.В. Баян; Ін-т регіон. дослідж. НАН України. – Л., 2006. – 36 с.
3. Беленський П.Ю., Мікула Н.А. зовнішньоекономічна діяльність регіонів // Регіональна політика: методологія, методи, практика./ Колектив авторів. Монографія НАН України. Інститут регіональних досліджень. За ред. академіка НАНУ М.І.Долішнього – Львів: ІРД, 2001. – 729 с.
4. Вайбер Р. Эмпирические законы сетевой экономики / Вайбер Р. // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – №3. – С. 86-91.
5. Вайбер Р. Эмпирические законы сетевой экономики / Вайбер Р. // Проблемы теории и практики управления. – 2003. – №4. – С. 82-88.
6. Внукова Н.М. Кластерні ініціативи транскордонного співробітництва у забезпеченні конкурентоспроможності євро-регіонів // Перспективи становлення конкурентоспроможної регіональної економіки: Матеріали 6 Пленуму Співки економістів України та Міжнародної науково-практичної конференції / Під загальною редакцією В.В. Оскольського. – Київ, 2007. – С.72-75.

7. Внукова Н.М. Фінансові послуги в кластерних ініціативах транскордонного співробітництва // Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні: Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції. – К.: КНТЕУ, 2007. – С.54-56.
8. Грушевский Д.В. Бизнес-кластер Saale-unstrut, Жак Али и постсоветская ментальность [Електронний ресурс] / Сайт книги "Кластеры предприятий" – 2007 // Режим доступу до сайту: <http://www.clusters-net.ru/d/16031/d-saale-unstrut.doc>
9. Жданова О.И. Кластерная стратегия управления промышленными предприятиями как фактор повышения конкурентоспособности: Автореф. дис. на соискание учен. степени канд. экон. наук: спец. 05.00.05 "Экономика и управление народным хозяйством" / О.И. Жданова. – Москва, 2008. – 29 с.
10. Збірник "Нова державна регіональна політика в Україні" / Під заг. ред. доктора наук з питань державного управління, професора В.С.Куйбіди. – Київ: Видавництво "Крамар", 2009. – 232 с.
11. Концепція Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів (проект) [Електронний ресурс]: за даними Урядового порталу // Єдиний веб-портал органів виконавчої влади України – Режим доступу до сайту: [http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art\\_id=241311794&cat\\_id=35884](http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=241311794&cat_id=35884)
12. Марков Л.С., Ягольницер М.А. Исследование наукоемких компаний Новосибирска. Кластерный подход [Електронний ресурс]: За даними сайту Ассоциации СибАкадемИнновация – Режим доступу до сайту: <http://www.sibai.ru/content/view/506/620/>
13. Портер М. Конкуренція. – М.: Видавничий дім "Вільямс", 2005. – 608с.

14. Саати Т.А. Принятие решений. Метод анализа иерархий / Пер. с англ. Р.Г. Вачнадзе – М.: Радио и связь, 1993. – 314 с.
15. Стеченко Д.М. Управління регіональним розвитком / Стеченко Д.М. – Київ: Вища освіта, 2000. – 223с.
16. Технологическая база управления / [Ткаченко В.А., Холод Б.И., Бойко А.Г., Воронов И.В., Лямец В.И.]. – Киев-Днепропетровск: Соборная Украина – МАБЭТ, 1998. – 190 с.
17. Якуба М.М. Кластерний аналіз лісового сектору Карпатського регіону // Можливості міжнародної співпраці у формуванні лісових кластерів та дерев'яного домобудування: Матеріали міжнародної конференції. – Ужгород, 2009. – С. 1-8.
18. Про схвалення Стратегічних напрямів та завдань щодо залучення міжнародної технічної допомоги і співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями на 2009 - 2012 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 3 вересня 2009 р. № 1156-р [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.nau.kiev.ua/index>